

mijnstreek

2021

NUMMER 3

MERKWAARDIG VERHAAL(D)

Ter herinnering aan twee
Heerlense vatlopers

PORTRET

Bij een portret van
pastoor Röselaers

THEMA

Ontstaan en bouw van de
eerste synagoge in Heerlen

THEMA

Duits-Joodse vluchtelingen
in de Zuid-Limburgse
grensregio

THEMA

Roofmoord op de Crombacherhof

*Crombacherhof
rond 1900*

*Echtpaar
Borghans - Joosten op
de binnenplaats van de
Crombacherhof. Zij zijn
de schoonouders van
Maria Schreurs.*

Roofmoord op de Crombacherhof

MARTIN KREWINKEL

Martin Krewinkel is bestuurslid van de stichting Kerkrade Gisteren en Vandaag en redacteur van de online te raadplegen encyclopedie over Kerkrade: kerkradewiki.nl.

Wij schrijven het jaar 1926. Aan de Crombacherstraat nummer 28-30 op de Locht ligt de Crombacherhof, direct aan de Crombacherbeek en de grens met Duitsland. De beek is verantwoordelijk voor de naamgeving van de hoeve en de straat. Het is een verbastering van 'krombaach', een naam in het dialect die letterlijk 'kromme, slingerende beek' betekent.¹ Niemand kan vermoeden dat deze hoeve binnenkort wereldnieuws zal zijn.

De hoeve en haar bewoners

De hoeve is een van de zeven die tussen 1104 en 1157 in de regio worden gebouwd door de monniken van Kloosterrade. Aanvankelijk is ze in vakwerkbouw opgetrokken, in 1709 wordt ze in steen herbouwd. Vanaf 1856 bestaat de hoeve uit twee gesplitste landbouwbedrijven.

In 1926 is het rechterdeel van de hoeve in eigendom van landbouwsters Hermine en Maria Beckers.² Het andere deel, het stuk met de witte voorgevel, is gekocht door Johan Gerardus Hubertus Borghans. Dwars op het hoofdgebouw staat links van de binnenplaats een schuur, achter de binnenplaats liggen vier varkensstallen en de wagenremise en rechts zien we een grote muur waarmee de twee panden van elkaar gescheiden zijn. Het linker gedeelte van de boerderij wordt bewoond door het echtpaar Borghans met twee van hun zoons. Een is ongehuwd, de ander is gehuwd met Maria Schreurs. Zij hebben drie kinderen van drie, twee en een half jaar oud. Verder wonen het veertienjarig dienstmeisje A. Lucassen, de melkknecht (in de volksmond ook wel Schweitzer of stalknecht) Arie Wakker en een oom bij de familie Borghans in.

Maria Schreurs

De roofmoord

Die 4^e juni in 1926 gaat boer Borghans samen met zijn vrouw en hun twee zonen, vergezeld door een vijfde persoon die te Spekholzerheide woont, op pad om op het veld te werken. Maria en de kinderen blijven thuis samen met de oom, het dienstmeisje en de knecht. De laatste had de opdracht gekregen om de varkensverblijven schoon te maken. Tegen 15.30 uur vraagt Maria het dienstmeisje om koffie naar het veld te brengen. De oom gaat op dat moment op weg naar de molen op de Locht. De oom en het dienstmeisje komen later ongeveer tegelijkertijd terug en zien slagersjongen Krings voor de deur staan. Niemand heeft de deur opgedaan op zijn kloppen. Wel meent hij binnen geluiden te hebben gehoord en hij denkt dat er een inbreker binnen is. Het dienstmeisje loopt hierop achterom en ziet daar Maria op de grond liggen. De anderen hollen ook die kant op en

zij vinden Maria badend in het bloed met een gapende wond zowel op haar voor- als op haar achterhoofd. Een van de aanwezigen snelt te paard naar de politie. Behalve de politie zijn ook pastoor Verheggen en dokter Retera snel aanwezig op de plaats delict. De dokter kan op dat moment enkel constateren dat Maria inmiddels overleden is.³ Meneer pastoor zegent het ontzielde lichaam van de jonge vrouw. Onder aanvoering van commissaris Offermans vindt er een uitgebreid onderzoek plaats in en rondom de hoeve en de omliggende velden waarbij ook honden worden ingezet. Dit alles levert helaas geen bruikbare sporen op. Wel vindt men onder een heg een bundel kleding. Het zijn de kleren die de stalknecht gedragen heeft bij het schoonmaken van de stallen. Stalknecht Arie Wakker, die op dat moment net vijf dagen bij Borghans in dienst is, is in geen velden of wegen te bekennen.⁴

Het onderzoek

Die avond nog vindt er een onderzoek plaats door het parket uit Maastricht. Het parket bestaat uit officier van justitie mr. Kneepkens, dr. Gadiot en de scheikundige dr. Van Wagenigh. Na het onderzoek worden de stoffelijke resten van het slachtoffer per politiebrancard overgebracht naar het St. Jozefhospitaal in Kerkrade. Daar zullen later de Maastrichtse artsen Hintzen en Schmedding sectie verrichten op het lichaam.⁵ Hierbij treffen zij twee hoofdwonden aan. De eerste wond betreft een 6 cm lange kloof dwars over het schedeldak. Een tweede kloof is 9 cm lang. De korte wond moet zijn toegebracht toen de vrouw nog stond, de tweede is ontstaan door een tweede klap, toen het slachtoffer op de grond lag. De tweede slag is vermoedelijk de dodelijke geweest. Het onderzoek op de stoffelijke resten wijst verder uit dat er, zoals in het rechtbankverslag te lezen valt, "geen sprake was van een ziekelijke stoornis". Als doodsoorzaak wordt vastgesteld: een schedelbreuk. Aangezien de schedel volgens de artsen 'van een meer dan normaal sterke structuur' is, moeten de slagen met extreme kracht zijn toegebracht. Het schedeldak zal later als bewijsmateriaal bij de rechtszitting getoond worden. Er wordt vermeld dat de politie stalknecht Arie tijdens zijn vlucht twee keer heeft aangesproken omdat hij was opgevalen vanwege zijn

vreemde gedrag. De eerste keer wordt hij in de Crombacherstraat aangetroffen en later nog eens op de markt van Spekholzerheide. Op dat moment is echter nog niets bekend van de roofmoord en aangezien Arie verklaart uit Groningen te komen en op de Crombacherhof werkzaam te zijn, laat men hem lopen. Hij verdwijnt dan in de richting van de Steenweg. Als even later het nieuws over de roofmoord bekend wordt, snellen agenten naar het station in Heerlen in de hoop hem daar nog aan te treffen en worden de uitvalswegen afgezet. In Voerendaal, waar Arie een vriendin heeft, vindt men een portretfoto van hem, waarna zijn signalement meteen zo breed mogelijk wordt verspreid.⁶

De opsporing wordt ingezet

In het opsporingsbericht wordt Arie als volgt omschreven: ongeveer 1,65 m groot, tamelijk gezet postuur, dikke, brede lippen en een grote mond, zonder baard of knevel, uitslag in het aangezicht en een gezond uiterlijk. Bij zijn vlucht zou hij zijn zondagse kleren dragen: een blauw pak, lichte fantasiekousen, bruine schoenen en een lichte slappe hoed met overhangende rand. In de verslagen van de latere rechtszaken wordt Arie omschreven als "een ruw, onverschillig type met een dom, lummelachtig uiterlijk". De politie gaat er van uit dat hij niet ver zal komen, aangezien hij niet veel geld bij zich heeft. Na de roofmoord rijdt hij, zoals later blijkt uit zijn verklaring, met de trein naar Sittard en van daaruit gaat hij te voet verder naar Nijmegen. In Nijmegen steekt hij de Waal over en gaat dan verder tot Valburg (Overbetuwe, Gelderland).

Op zondag 6 juni rond 23.00 uur meldt een ernstig vervuilde Arie zich daar bij gemeenteveldwachter Hendrik Lassche, die op dat moment van een vrije dag geniet, en vraagt om onderdak. De veldwachter vertrouwt het allemaal niet en als hij de naam hoort, neemt hij direct contact op met burgemeester Everard Juste baron Lewe van Aduard en vraagt hem om het signalement. De burgemeester haast zich vervolgens naar hen toe en Arie, die inmiddels zijn verhaal gedaan heeft, wordt in de boeien geslagen. Voor verhoor wordt hij daarna meteen onder begeleiding van de burgemeester en twee agenten per auto overgebracht naar Kerkrade waar hij zijn daad nogmaals bekent. Als de

Hendrik Jozef Hubert Borghans, weduwnaar van Maria Schreurs

Overlijdensadvertentie Limburger Koerier, 8 juni 1926

Heden overleed door een wreede
 daad tot onze allerdiepste droefheid
 in den ouderdom van bijna 26 jaren
 voorzien van de H.H. Sacramenten onze
 innig geliefde echtgenoot, moeder, doch-
 ter, behuwd dochter, zuster en behuwd
 zuster
MEJUFFROUW
Josephina, Maria, Hubertina
SCHREURS
 echtgenoot van
Hendrik, Jozef, Hubert Borghans.
 De bedroefde familie,
H. J. H. BORGHANS en kinderen,
 Hoeve Crombach.
 De familie **SCHREURS**,
 Hoeve de Kroon, Heer.
 De familie **BORGHANS**,
 Hoeve Crombach.
SPEKHOLZERHEIDE 4 Juni 1926.
 De plechtige lijkdienst en begrafenis zal
 plaats hebben in de kerk van den H. Mar-
 tinus te Spekholzerheide op Woensdag 9
 Juni a.s. ten 10 ure. Bijeenkomst Hoeve
 Crombach ten 9½ uur.
 Zij, die de gewone aanzegging niet ont-
 vangen hebben, gelieven dit toe te schrij-
 ven aan de droevige omstandigheden,
 waarin wij ons bevinden en deze als zoo-
 danig te beschouwen. 5458

bevolking van de regio te horen krijgt dat de verdachte in Kerkrade is, verzamelt zich meteen een woedende menigte voor het politiebureau. Het lukt de politie echter de groep te verspreiden voordat de zaak uit de hand loopt.

De verdachte in beeld

Arie Wakker wordt op 14 september 1902 geboren te Opijnen in Gelderland. Hij groeit op in Rijksopvoedingsgesticht Veldzicht in het Overijsselse Avereest en heeft, zoals tijdens de rechtszittingen wordt gezegd, 'de moederliefde altijd moeten ontberen'. Hij heeft al snel een veroordeling wegens diefstal en een voorwaardelijke celstraf van vier maanden wegens verduistering bij een van zijn werkgevers op zijn naam staan. Later vertelt hij in de rechtbank dat hij vanaf zijn 18e tot aan zijn militaire dienstdienst op eigen verzoek ter beschikking van de regering is gesteld. Voordat hij bij Borghans gaat werken, woont hij in Voerendaal waar hij bij melkboer Oberjé het vak van melkventer uitoefent. Hij woont al geruime tijd in Limburg en had al meerdere baantjes voordat hij via bemiddeling van de Arbeidsbeurs bij Borghans terecht komt. Bij Oberjé is hij enkele dagen daarvoor plotseling spoorloos verdwenen met medeneming van de melkcenten.⁷

De fatale gebeurtenissen

Maar wat is er op de hoeve gebeurd? Nadat iedereen vertrokken is en Arie en Maria alleen op de hoeve zijn achtergebleven, lokt hij haar naar de varkenstallen met het verzoek of zij hem kan meehelpen de varkens van het ene hok in het andere te drijven. Terwijl Arie Maria voor laat gaan, grijpt hij een 2,5 kg zware Engelse schroefsleutel en slaat haar met twee ferme slagen het hoofd in. De huissleutel had hij al eerder in de koestal zien liggen en hij had deze klaargelegd op een muurtje in een van de varkensstallen. Na onderzoek blijkt dat hij bij de roof zo'n fl. 16,- buit gemaakt moet hebben: fl. 14,- uit de linnenkast waar Maria het huishoudgeld bewaart en nog wat kleingeld uit de spaarpot van de dienstmeid. Het voornemen was om hiermee naar de kermis in Spekholzerheide te gaan. Eerder had Arie nog gezien dat Hub een bedrag van fl. 300,- in de kast legde, maar als hij deze in de woonkamer openbreekt blijkt dat geld ondertussen elders opgeborgen te zijn.

De rechtszaak

Wakker moet zich op 21 september 1926 voor de rechtbank te Maastricht verantwoorden voor zijn daad.⁸ De uitspraak volgt op 5 oktober.

In eerste instantie hoort Wakker een levenslange gevangenisstraf tegen zich eisen. De aanklager had liever de doodstraf geëist, maar hierin voorziet de Nederlandse wet (helaas, volgens de officier) niet. Levenslang is dan ook het enige alternatief dat een beetje in de buurt komt. De eis wordt door het in groten getale aanwezige publiek met een staande ovatie beloond. De verdachte blijft tijdens de uitspraak totaal onbewogen. Uiteindelijk krijgt Wakker geen levenslange gevangenisstraf, maar wordt hij veroordeeld tot 15 jaar. De droeve jeugd van verdachte en zijn verleden heeft de rechtbank als verzachtende omstandigheid meegenomen. De ambtenaar van het Openbaar Ministerie tekent bij de rechtbank Maastricht beroep aan tegen het vonnis. Wakker staat vervolgens op 7 december in 's Hertogenbosch in hoger beroep voor de rechter. De publieke tribune puilt ook nu weer uit van de belangstellenden. Het merkbaar geagiteerde publiek dat op rumoerige wijze haar mening uit wordt meerdere malen tot kalmte gemaand. De verdachte toont geen enkel teken van emotie of berouw en geeft koel en onbewogen antwoord op de aan hem gestelde vragen. De van oorsprong Groningse zenuwarts dokter Johannes Casparie is op dat moment echter nog niet klaar met zijn psychiatrisch onderzoek. De verdere behandeling van de zaak wordt daarom uitgesteld tot 10 januari. De verwachting is dat dan het psychiatrisch onderzoek afgerond zal zijn.⁹

De veroordeling

Dokter Casparie verklaart uiteindelijk dat Wakker een slachtoffer is van bioscoopbezoek en bioscoopvertoningen.¹⁰ Verdachte heeft verklaard dat hij ervan was uitgegaan dat Maria later wel weer zou opstaan. Casparie geeft aan dat verdachte "minder toerekenvatbaar is dan een andere, gewone misdadiger". De verstandelijke vermogens van de verdachte zijn gebrekkig ontwikkeld. "Hij heeft weinig doorzicht en overleg en valt te rekenen onder de psychopaten. Hij is gevaarlijk en behoort onder toezicht te worden gesteld." Uiteindelijk zal Wakker veroordeeld worden tot 12 jaar celstraf. Blijkens mededeling in het Algemeen Politieblad betuigt de Minister van Justitie zijn bijzondere tevredenheid aan gemeente- en onbezoldigd rijksveldwachter Lassche uit Valburg wegens zijn doortastende

optreden bij de aanhouding van de verdachte.¹¹ Wakker wordt na zijn veroordeling op 17 maart 1927 overgebracht naar en opgesloten in de Bijzondere Strafgevangenis 'Het Blokhuis' aan het Blokhuisplein in Leeuwarden. Hier blijft hij tot 5 mei 1937, waarna hij naar Lunteren vertrekt. Het is onduidelijk of hij toen vervroegd is vrijgekomen of dat hij overgebracht is naar een andere gevangenis. Na zijn vertrek naar Lunteren verdwijnt Wakker uit beeld totdat zijn naam op 9 juni 1947 opduikt in het Nieuwsblad van het Noorden. Te lezen hierin is dat een dag later het Groninger Tribunaal van start gaat. Die 10^e juni staat ook ene Arie Wakker terecht voor fout gedrag in de oorlog. Of het dezelfde persoon betreft en hoe het met hem afloopt, is bij de publicatie van dit artikel nog niet duidelijk, maar het onderzoek ernaar wordt zeker nog vervolgd.

De uitvaart van Maria Borghans vindt plaats op 9 juni 1926.¹² Een grote schare mensen heeft zich bij de hoeve verzameld. Omstreeks 09.30 uur vertrekt de stoet, de politie van Kerkrade voorop. In de stoet lopen ook de commissaris van politie en de burgemeester mee. De dienst wordt voorgedaan door pastoor Verheggen, hierbij geassisteerd door pater-rector Stanislaus van Kaalheide, kapelaan Franck en kapelaan Schreurs.

De familie Borghans

De eigenaar van de Crombacherhof ten tijde van de roofmoord is Johan Gerardus Hubertus Borghans, landbouwer en herbergier. Hij wordt geboren als zoon van Jan Wendelinus Hubert Borghans en Maria Catharina Josepha Boermans te Nieuwenhagen op 29 januari 1854. Hij zou op 3 april 1942 op de Locht te Kerkrade overlijden. In 1883 treedt hij in het huwelijk met Johanna Maria Jozefa Joosten (Vrank, Heerlen 26-7-1854 – Crombacherhof Kerkrade 18-2-1936). Uit dit huwelijk worden 8 kinderen geboren. Een van deze kinderen is Hendrik Jozef Hubert.

Hendrik Jozef Hubert Borghans (Heerlen, Schandelen 30-12-1887 – Kerkrade, de Locht 27-3-1974) trouwt op 10-5-1922 te Heer en Keer met Josephina Maria Hubertina Schreurs (Heerlen 31 oktober 1900 – Crombacherhof 4-6-1926).¹³ Hendrik hertrouwt na het overlijden van Maria op 25-11-1931 te Mheer met Josephina Johanna Maria Ruwet (28-2-1894 – 1982).

Hendrik overlijdt op 86-jarige leeftijd en wordt begraven op de Gracht.
Hub en Maria krijgen drie kinderen:
Maria Johanna Hubertina, geboren in 1923,

J.M.H. (Finie), geboren in 1925 en Pierre Hendrik Hubert Jozef (Peter), geboren in 1926. Samen met zijn tweede vrouw, Josephina, krijgt Hub nog een dochter: Johanna Maria Henriette (Jeanny).¹⁴

De smartlap¹⁵

De gebeurtenissen hebben op een onbekend moment een helaas niet nader bekende dichter geïnspireerd tot onderstaand lied.

*'Laffe Moord te Spekholzerheide, gepleegd op 'n Moeder van 3 kinderen'¹⁶
Op de wijze van 'Vogel vliegt'*

*Ach menschen, hoort eens naar mijn lied, wat of er nu weer is geschied
Men meldt ons uit een vreedzaam oord van zoo een laffe Moeder-Moord
Een boerenknecht onder Kerkrade verzon in zijn brein dees' gruweldaden
Alleen uit geldzucht overlegd, oh God, wat is 't menschdom slecht*

REFREIN

*O Wreedaard, wist wat gij deed, waarom bracht gij zooveel leed
Zoo een mensch die U heeft goed gedaan gelijk een beest maar dood te slaan*

*Toen lag die arme vrouw terneer, Moeder was voor de kinderen niet meer
Vluchtte de lafaard van zijn prooi, stak zich in kleeren ja nog mooi
En geld bezoedeld met het bloed wat hij nog zuur betalen moet
Want iedereen wenscht hem toe lange jaren in de gevangenis*

REFREIN (als boven)

*Vlug was de buurt vol schrik en angst, politie ging toe op de vangst
Verzonden door het gansche land, per radio wat men overal ontvangt
En zoo door een kloeke man der wet die hem spoedig had in z'n net
Bracht men hem weer waar 't is gebeurd en steeds nog immer schreit en treurt*

REFREIN voor het laatste couplet

*Moedertje lief schreien kinderen klein, waarom moest dat dan toch zijn
Gij vermoordde onz' Moeder en vrouw, alles dompelend in diepe rouw*

Noten

- 1 Kerkradewiki.nl/wiki/hoeve-crombach/. Geraadpleegd op 20 april 2021.
- 2 Rijckheyt, Heerlen, 116 Notariële archieven, inv.nr. 636, notaris J.W. Dolmans, 1917, aktenummer 65.
- 3 *Limburger Koerier*, 5 juni 1926.
- 4 Dhr. Jos Borghans, kleinzoon van Hub en Maria.
- 5 *Voorwaarts*, 6 juni 1926.
- 6 *Arnhemse Courant*, 5 juni 1926.
- 7 *Nieuwe Venlosche Courant*, 8 juni 1926.
- 8 *Limburger Koerier*, 22 september 1926.
- 9 Tot 1984, als de opleiding hiertoe wordt

- opgeheven, is een zenuwarts een specialist die zich bezig houdt met psychiatrische stoornissen die te wijten zijn aan hersenziekten. Nadien wordt het werkgebied opgesplitst en overgenomen door de neuroloog en de psychiater.
- 10 *De Tribune*, 8 december 1926.
- 11 *Bredasche Courant*, 19 februari 1927.
- 12 *Limburger Koerier*, 10 juni 1926.
- 13 Heer en Keer is een voormalige gemeente in Zuid-Limburg. Heer ging verder als zelfstandige gemeente en Keer ging op in de gemeente Cadier en Keer. Sinds 1971 hoort

- Heer bij de gemeente Maastricht en Cadier en Keer ging in 2011 op in de gemeente Eysden-Margraten. Wikipedia, lemma Heer en Keer, geraadpleegd op 21-04-2021.
- 14 Genealogische informatie met dank aan Elly Bonné-Franssen.
- 15 Smartlap is een benaming voor een levenslied en dan vooral voor die vormen van het levenslied waarin een larmoyante geschiedenis wordt verteld. Wikipedia, lemma Smartlap, geraadpleegd op 27-04-2021.
- 16 Lbl KB Wouters 06105 (liedtekst), Wouters/Moormann, Meertens Instituut, Amsterdam.